

Diffusionsproblemet i studiet av komparativ politik

LAURI KARVONEN

ABSTRACT
The Problem of
Diffusion in Com-
parative Politics

Diffusion – the fact that social properties spread from one society to another instead of being created autonomously in each society – is frequently seen as a fundamental methodological problem for comparative social science. This article stresses the relevance of the problem for comparative politics as well, although noting that it is less acute than, e.g., in cultural anthropology. The author discusses ways to check for possible diffusion in quantitatively oriented studies. Moreover, an overview of political science studies of diffusion is offered. It is noted that these perhaps too rarely view the objects and processes of diffusion as problematic or worth elaborating. In conclusion, it is stressed that the basic problem is of a theoretical rather than technical nature. Theoretical angles accommodating for both functional explanations and the possible effects of diffusion and cultural contacts are called for.

Inledning

Diffusion innebär att sociala och kulturella egenskaper *sprids* från ett samhälle till ett annat i stället för att upfinnas eller utvecklas självständigt i varje samhälle. Inom ramen för jämförande samhällsforskning kan diffusion ses som:

(1) Ett fundamentalt metodologiskt problem som i själva verket ifrågasätter den grundläggande logiken bakom komparativ forskning som helhet;

(2) En av flera oberoende variabler som kan förklara den varierande förekomsten av företeelser i olika samhällen;

(3) En beroende variabel som skall beskrivas, dokumenteras och förklaras.

Föreliggande översikt diskuterar diffusionsfenomenet utifrån denna ram som ett metodproblem och forskningsobjekt särskilt för det jämförande studiet av politik. Vad innebär diffusion som metodproblem för komparativ forskning? Hur kan detta problem måhända lösas eller kring-

gås? Hur kan diffusion upptäckas, beskrivas och mätas? Vad slags krav på dokumentation och bevisföring bör ställas här? Vilken är diffusionens förklarande styrka i olika empiriska sammanhang?

'Galtons problem'

Varför väljer samhällsforskare en komparativ design för sina studier? Denna fråga ställs egentligen sällan. Snarast är det motsatsen som upplevs som bekymmersam och förtjänt av en motivering: alltför mycket av det empiriska studiet av politik och samhällsliv företas ur ett fotgängarperspektiv (allt som oftast så att man studerar sitt hemland), och de erhållna resultaten tenderar att starkt reflektera de speciella egenskaperna hos just den enhet man koncentrerar sig på.

Ur methodsynpunkt är det dock inte tillfyllest att konstatera att jämförande studier har ett större allmänbildande värde eller presenterar bredare perspektiv på den undersökta problematiken – låt vara att komparation onekligen besitter även så-

dana förtjänster. Komparationens syfte är i stället att öka variationen i beroende och oberoende variabler, och därigenom få eventuella kausalsamband att framträda med skarpare relief. Därvid kan man välja att söka avgörande likheter i oberoende variabler för att förklara likartade värden på de beroende variablerna ('the method of similarity'), eller rikta blicken till faktorer som skiljer fallen åt för att förklara skillnader ('the method of difference'). För att uppnå sådana resultat kan olika forskningsdesigns begagnas: *the most similar-case design* för att reducera antalet potentiella förklaringsfaktorer eller *the least similar-case design* för att skapa ett starkt test i fall där de beroende variablerna uppvisar likheter (t.ex. Przeworski och Teune 1970, 17–46).

Oavsett val av strategi och design bygger jämförande forskning dock på ett grundläggande antagande om de enheter – vare sig länder, kommuner, grupper eller individer – som studeras. Enheterna antas nämligen vara *oberoende av varandra* med avseende på de variabler vars värden studeras. Dessa variabler och värden på dem antas med andra ord vara autonoma egenskaper hos de studerade enheterna; de kausala relationerna står att finna *innanför* varje enhet (figur 1).

Figur 1. Komparationens logik

Fall A	Fall B	Fall C
y	y	icke-y
x	x	icke-x

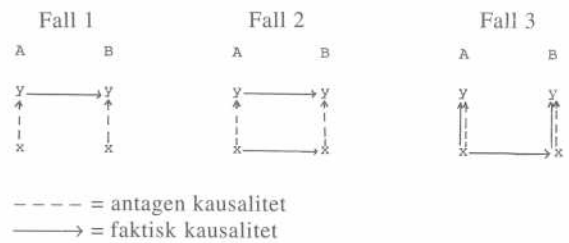
Enligt den komparativa logiken bevisar detta enkla exempel att förekomsten av variabel y är kausalt relaterad till förekomsten av x.

År 1899 presenterade Edward B. Tylor ett banbrytande paper om 'the Cross-Cultural Survey Method' vid ett sammanträde arrangerat av the Royal Anthropological Institute. Tylor demonstrerade samförekomsten av kulturella drag i den ena kulturen efter den andra. Han såg detta som ett överlägset sätt att bekräfta kausala sammanhang mellan olika kulturella och sociala egenskaper. I den diskussion som följde på föredraget påpekade emellertid *Francis Galton*, att kulturdrag ofta sprider sig genom diffusion, genom

imitation eller migration. Då så var fallet, hur kunde Tylor veta att de korrelationer han demonstrerat verkligen gällde fall som vara oavhängiga av varandra med avseende på de undersökta egenskaperna (Naroll 1965, 428–430)?

Ordväxlingen mellan Tylor och Galton blev upptakten till en långvarig debatt som kom att skapa en bestående skiljelinje inom antropologikåren. 'Inventionisterna' gick i Tylors fotspår och betonade betydelsen av funktionella samband mellan samhällsliga och kulturella egenskaper. 'Diffusionisterna' följde Galton och framhöll kulturspridningens betydelse. Negligerandet av 'Galtons problem' kunde leda till felaktiga eller bristfälliga slutsatser av flera olika slag (figur 2).

Figur 2. 'Galtons problem' i komparativa studier

Fall 1 representerar den klassiska formen av Galtons problem: samförekomst av två faktorer tas till intäkt för ett kausalt förhållande mellan dem; i verkligheten är detta ett skensamband, då den kausala relationen består i en influens från A till B. Fall 2 är ett specialfall av den första typen; här är det fråga om 'dubbel diffusion' av faktorer som inte har ett kausalt inbördes samband. I det tredje fallet rör det sig inte om en direkt felaktig kausalitetsbedömning. Även här måste påverkan från A till B dock betraktas som den grundläggande faktorn bakom förekomsten av y hos B. x är visserligen den orsaksfaktor som förklarar y, men dess förekomst är beroende av en annan bakomliggande orsak, nämligen diffusion.

Det förefaller alltså som om diffusion innebär en mycket besvärande omständighet för komparativt upplagda undersökningar: den diskvalificerar det grundläggande antagandet om autonoma enheter. Är det då så att eventualiteten av diffusion i själva verket gör en komparativ strategi oanvändbar eller meningslös?

Uppenbart är, att den antropologiska striden mellan 'inventionister' och 'diffusionister' ställer problemet på sin spets. På detta område är det ofta en huvudfråga, huruvida ett kulturellt eller socialt drag i ett bestämt 'uppfanns självständigt' eller 'lånades utifrån'. Då kan bara den ena av teorierna vara korrekt, medan den andra har fel: ett drag kan definitionsmässigt inte vara lånat och ursprungligt på samma gång.

Inom statsvetenskapen är frågan om 'självständig uppfinning' däremot sällan central. Typiska frågor för jämförande statsvetenskapliga studier är t.ex. införandet av demokrati, förekomsten av olika typer av valsystem och partisystem, valdeltagande, olika partiers relativa väljarstöd – ingens skulle väl komma på frågan huruvida de undersökta länderna själva 'uppfann' dessa företeelser eller inte. Snarare frågar man sig vad som bestämmer vilka samhällen som går inför något eller uppnår en bestämd nivå av något. Härvid kan diffusion vara en förklaringsfaktor bland många andra; inget hindrar i princip att man kontrollerar för denna faktor inom ramen för en komparativ uppläggningsstudie.

Lika viktigt är att uppmärksamma att förekomsten av diffusion inte i sig ogiltigt förklarar strukturella eller funktionella förklaringsfaktorer. Diffusionen sker givetvis inte i ett vakuum. Sannolikheten av diffusion mellan två samhällen påverkas av en mängd faktorer. Strukturell och kulturell likhet mellan de berörda samhällena hör till de viktigaste faktorerna härvidlag (Rogers och Shoemaker 1971, 14–15). Detta innebär två saker. För det första bör diffusion i dylika fall inte ses som en oberoende variabel utan en mellankommande faktor, som äger förklaringskraft endast givet att vissa t.ex. strukturella faktorer är för handen. 'Lika barn leka bäst'; man är mest benägen att 'låna' från sådana samhällen som till sina allmänna egenskaper framstår som jämförbara med eller 'relevanta' för det egna samhället.

För det andra leder detta till ett omvänt problem. Om det är så att diffusion är mest sannolik mellan strukturellt likartade samhällen, och om strukturella faktorer utgör potentiellt viktiga förklaringar till de studerade fenomenen, ställs ett strängt krav på bevisföring angående diffusion. I sådana fall kan det ju lika gärna röra sig om att likartade samhällen även oberoende av påverkan från varandra tenderar att välja snarlika lös-

ningar på samma slags problem. Denna fråga belyses närmare nedan i samband med att drag i hitillsvarande diffusionsforskning diskuteras.

För den jämförande statsvetenskapen innebär diffusion ett problem särskilt då undersökningarna har formen av breda statistiska kartläggningar, där man söker fastställa samband mellan variabler. Sådana studier är uttryckligen inriktade på kausalitet inom ramen för autonoma enheter. Samtidigt är det i praktiken omöjligt att kontrollera för eventuell diffusion. Två tumregler kan vara nyttiga att hålla i minnet med tanke på sådana studier:

(1) Om undersökningens syfte uttryckligen förutsätter autonoma enheter – såsom i fråga om statistisk modellspecifikation – bör fallen om möjligt väljas så att risken för diffusion minimeras. Man bör då helst studera fall som geografiskt, kulturellt och kommunikationsmässigt befinner sig på ett tillräckligt långt avstånd från varandra.

(2) Vare sig statistiskt signifikanta samband mellan variabler har upptäckts eller inte, är det nyttigt att beskriva variabelvärdenas fördelning i rummet, t.ex. med hjälp av kartor. Då likartade värden på den beroende variabeln förekommer hos geografiskt eller kulturellt närliggande samhällen samtidigt som de oberoende variablerna inte bildar ett klart spatialt mönster, ligger en diffusionsmekanism nära till hands. En annan situation som är potentiellt bekymmersam innebär att de enheter där variablerna sammanhänger på ett bestämt sätt ligger nära varandra samtidigt som de fall som avviker från mönstret är geografiskt, kulturellt och kommunikationsmässigt avlägsna. Här kan det röra sig om 'dubbel diffusion' av den typ som Fall 2 i figuren ovan representerar.

Diffusion som oberoende variabel

Regionala och geografiska kluster är vanliga i statistiska studier av politik och samhälle, och föreställningen om diffusion har tilldragit sig allt mera uppmärksamhet i skilda delar av den statsvetenskapliga forskningen. Många av de studier som förekommit utgör i själva verket en andra fas i undersökningar där man först prövat t.ex. strukturella faktorer förklarande styrka. De studerade enheterna har kunnat vara localsamhällen lika väl som regioner eller länder. Här berörs kort

några exempel på studier på ett område, där internationell diffusion på ett relativt tidigt stadium uppmärksammades av forskare: förekomsten av olika sociala trygghetsnormer och socialpolitisk lagstiftning.

Pionjärinsatsen gjordes av Pilcher, Ramirez och Swihart 1968 genom en artikel betitlad 'Some Correlates of Normal Pensionable Age'. Författarna studerade 93 länder under 77 år i syfte att förklara, varför olika länder tillämpade en bestämd pensioneringsålder. Vid sidan av en mängd strukturella faktorer prövades två diffusionsmodeller, en baserad på geografisk närhet och en annan baserad på språkliga och kulturella faktorer. Flera olika förklaringsfaktorer befanns vara operativa, bland dem den språkligt-kulturella diffusionen.

Colliers och Messicks studie 1975 om införandet av lagstiftning om social trygghet var starkare fokuserad på just diffusion. Studien, som omfattade 59 länder, prövade tre strukturella faktorer vid sidan av två diffusionsmodeller, en hierarkisk och en spatial modell. De strukturella variablerna befanns ha svag förklaringskraft; en bestämd strukturell utvecklingsnivå var nödvändig men förklarade i sig inget. En hierarkisk diffusion – spridning nedåt i en utvecklingsmässig hierarki – framstod som den bästa förklaringen. I 'mellangruppen' av länder förekom även en geografisk diffusion.

Till motsatt resultat kom Flora, Alber och Kohl ett par år senare (1977) i sin stort upplagda undersökning 'Zur Entwicklung der westeuropäischen Wohlfahrtsstaaten'. Studien av de fyra centrala socialpolitiska lagstiftningskomplexen prövade en hierarkisk diffusionsmodell vid sidan av fyra andra strukturella och politiska variabler. Diffusion befanns sakna förklaringsvärde, medan politiska institutioner och regelverk något överraskande framstod som viktiga förklaringar.

Slutligen bör Stein Kuhnles forskning (1978, 1983) om framväxten av den nordiska välfärdsstaten noteras. Kuhnle prövade bl.a. det ofta framkastade påståendet, att Bismarcks socialpolitik utnyttjades som förebild för den tidiga nordiska välfärdspolitikerna samtidigt som länderna i Norden påverkade varandra. Resultaten tyder på att lagstiftningsinitiativ ofta reflekterade påverkan från Tyskland men att faktiskt genomförda reformer på basis av utländska förebilder var för-

vånansvärt få. Kuhnles studie avviker från de övriga här nämnda undersökningarna genom att den går in på reformernas konkreta innehåll och även i någon mån beskriver beslutsprocesser.

Denna exemplifiering av hittillsvarande forskning ger vid handen att:

(1) De empiriska resultaten varierar beträffande diffusionens betydelse som förklaringsfaktor; den har i en del sammanhang framstått som centralt viktig, i andra såsom relativt betydelselös;

(2) Diffusionen har allt som oftast betraktats i termer av en statistisk relation: om t.ex. språklig eller geografisk närhet korrelerat med den beroende variabeln har diffusion *antagits* ha varit för handen;

(3) Bara i undanstågsfall (Kuhnle) problematiseras själva objektet för förmodad diffusion; detsamma gäller för den beslutsprocess som antagandet av en viss reform eller lag inneburit.

Diffusion som beroende variabel

De numera talrika studier där diffusionen uttryckligen är det som skall förklaras, kan indelas i två grupper. Därvid blir att den ena gruppen mycket stor och den andra liten. Ändå är det principiellt riktigt och viktigt att dra gränsen på just detta sätt.

Denna gränsdragning skiljer mellan studier där objekten för diffusion – 'innovationerna' – tas mer eller mindre för givna och undersökningar där dessa problematiseras. Enkelt uttryckt innebär den första gruppen att innovationerna, när de återfinns i två samhällen, antas vara 'samma sak', samt att 'diffusion' betecknar den ordningsföljd i vilken olika samhällen antagit innovationerna. Den andra gruppen ställer stränga krav på bägge punkterna. För det första måste innovationerna i de olika samhällena uppvisa tillräckliga innehållsliga likheter för att i någon rimlig mening kunna betraktas som 'samma sak'. För det andra bör man, för att kunna tala om diffusion, påvisa en besluts- och handlingsprocess varigenom innovationerna medvetet överförts från samhälle till samhälle.

I den första gruppen återfinns statsvetenskapliga studier på många olika områden och nivåer. Särskilt inflytelserika har undersökningarna om policydiffusion bland de amerikanska delstaterna varit. Här är Walkers studie 'The Diffusion of Innovations Among the American States'

(1969) det banbrytande arbetet. Inom nordisk forskning finns en rad (t.ex. Harisalo 1984, Schmidt 1986, Stiver Lie 1973) breda kartläggningar av diffusion på kommunal nivå. Wörlund har studerat den socialdemokratiska arbetarrörelsens framväxt i Sverige ur ett diffusionsperspektiv (1986, 1990).

Ovannämnda studier utgör enbart axplock – om ock kvalitativt högststående sådana – i en litteratur som omöjligt kan presenteras i förevarande sammanhang på ett rättvisande sätt. Detta är heller inte nödvändigt här. I stället kan några för denna stora grupp gemensamma drag nämnas:

(1) Studierna omspänner ofta imponerande tidsperioder och undersöker normalt både ett stort antal enheter och många olika innovationer;

(2) Metoden är ofta statistisk, varvid olika strukturella, politiska och kulturella variabler korreleras med diffusionens förekomst och tidpunkt;

(3) Innovationernas innehåll presenteras på sin höjd i början av undersökningarna; eventuella innehållsmässiga förskjutningar över tid undersöks normalt inte. Likaså företas inga analyser av de konkreta beslutsprocesserna i anslutning till innovationerna.

Det bör givetvis framhållas att innovationer i många av studierna ('biblioteksväsen' – Harisalo 1984; 'grundskola' – Stiver Lie 1973) inte på något sätt utgör ett problem. I anslutning till debatten kring studierna om policydiffusion bland amerikanska delstater restes dock bland annat den berättigade frågan 'which policy is which?' (Eystone 1977, 443). Då reformer studeras bland tiotals enheter t.ex. under ett helt sekel, är det ingalunda givet att en innovation på en bestämd sektor faktiskt kan betraktas som identisk med en reform med samma namn någon annanstans långt tidigare. Den återstående diskussionen kring hitillsvarande diffusionsforskning tar kort upp ett par nordiska studier där innehåll och process står i fokus.

Min egen doktorsavhandling 'Med vårt västra grannland som förebild' (Karvonen 1981) belyser det ofta framkastade påståendet att Finland i sin samhällspolitik har en benägenhet att ta efter Sverige. Avhandlingen visade, att Sverige intar en särställning i finländska beslutsfattareshens externa orientering. Sextio centrala svenska innovationer under efterkrigstiden studerades. En fjärdedel hade i stort sett identiska senare mot-

svarigheter i finländsk lagstiftning; i lika många fall fanns både likheter och klara skillnader mellan länderna; i hälften av fallen var diffusion utsluten sålunda att motsvarande policy saknades i Finland, den finländska reformen föregått den svenska eller var helt olik den svenska. Sju av fallen i den första gruppen undersöktes inom ramen för detaljerade fallstudier. Diffusion i bemärkelsen 'medveten överföring från Sverige' befanns föreligga i alla av dem. Det var finländska snarare än svenska aktörer som låg bakom överföringen. Tjänstemän och organisationsrepresentanter, snarare än politiker fungerade oftast som 'diffusionsagenter'. Diffusion visade sig vara ett viktigt, men ingalunda alltöverskuggande inslag. Svenska reformer spred sig till Finland i betydande omfattning, men alla nyheter från Sverige slog inte rot i Finland.

Åge Jacobsen baserade sin avhandling 'Diffusion av alkoholpolitiska restriktioner mellan Finland, Sverige og Norge 1970–1983' (1984) på samma krav på detaljerad granskning av innehåll och beslutsprocesser. Hans resultat kan sammanfattas så att de tre länderna utan vidare starkt påverkar varandras alkoholpolitik – diffusionen är en central bestämningsfaktor för alla länderna – men det är fel att anta att någon automatik här föreligger. Det är att observera att länderna i någon omfattning är inbördes beroende på detta område, då stora skillnader i restriktivitet och priser på området kan styra kundströmmarna över gränserna i förvånansvärt stor utsträckning.

De två grupperna av diffusionsstudier porträtterar egentligen ett problem som har att göra med extensiv kontra intensiv forskningsstrategi i största allmänhet. I den mån som de studerade innovationerna är komplicerade och omfattande reformhelheter, som dessutom studeras över långa perioder, kan frågan om 'which policy is which' bli besvärande för statistiskt upplagda studier. Intensiva fallstudier ger möjlighet att påvisa diffusion *stricto sensu*, men de behäftas med representativitetsproblem med mindre de kan anknytas till bredare kartläggningar ur vilka fallstudierna är valda enligt bestämda kriterier.

Slutkommentarer

Diffusion kan vara en allvarlig fallgrop för komparativa studier som förutsätter fullständigt autonoma enheter och som på inget sätt genom ur-

valet av enheter söker förebygga denna risk. Brett upplagda 'diffusionsstudier' som inte försäkras sig om att innovationerna innehållsligt motsvarar varandra i de olika enheterna och som tar själva diffusionsprocessen för given, löper en jämförbar risk att etablera skensamband mellan variablerna.

Eventualiteten av diffusion är givetvis att betrakta som ett viktigt metodproblem för all komparativ forskning, precis som 'skendiffusion' kan vara fördömande för forskning där diffusion är själva utgångspunkten. Lösningen på dessa problem står emellertid inte primärt att finna i statsvetarnas metodarsenal. Precis som Scheuch (1990, 27–30) framhåller är det centrala problemet nämligen inte av metodkaraktär utan *teoretiskt*.

'Inventionisterna' och 'diffusionisterna' arbetar, medvetet eller omedvetet, utifrån fundamentalt olika teoretiska utgångspunkter. Den som söker strukturella eller funktionella orsakssamband opererar i grund och botten med en rationalistisk föreställning om kausalitet. Problemen och behoven finns inbyggda i samhällets strukturella egenskaper, lösningarna och reaktionerna kan härledas ur dessa behov och problem.

'Diffusionisten' betonar helt andra mekanismer. Problem och behov är inte givna i det egna samhällets struktur. Det är genom att konfronteras med andra samhällens sätt att lösa problem som man blir medveten om de egna problemen och behoven. Problem och existerande lösningar är delar av samma varseblivningsprocess. Vilka samhällen som är 'legitima jämförelseobjekt' avgör i hög grad vad slags politiska reaktioner som uppkommer i det egna samhället. Psykologiska och kognitiva faktorer är centrala, kulturell orientering avgör var man söker efter förebilder.

Det kan rimligtvis inte råda oenighet om att både strukturella/funktionella samband och kulturell och psykologisk orientering är viktiga för politikens utformning. Därför är den centrala uppgiften för forskningen att skapa teoretiska redskap som söker kombinera båda perspektiven i syfte att förklara variation i politikens utformning från land till land. Den som väljer att arbeta inom ramen för 'traditionellt komparativa' designs måste vara medveten om diffusionsproblemet och välja sina enheter och data med beaktande av detta. På samma sätt bör diffusionsteorier ta den anförda kritiken om skendiffusion på

allvar och beakta innehålls- och processaspekter i större utsträckning än hittills. Den angelägnaste uppgiften är hur som helst att erbjuda trovärdiga förklaringar på faktiskt förekommande variation. Därför är det i längden ofrånkomligt att de bägge perspektiven förenas inom ramen för en empiriskt underbyggd teori; det är forskningsproblemen, inte gängse metodmässiga gränsdragningar som härvid skall vara utslagsgivande.

LITTERATUR

- Collier, David och Richard E. Messick (1975): Prerequisites Versus diffusion: Testing Alternative Explanations of Social security Adoption. *American Political Science Review* 69 (1975): 1299–1315.
- Eyestone, Robert (1977): Confusion, Diffusion, and Innovation. *American Political Science Review* 71 (1977), 441–447.
- Flora, Peter, Jens Alber och Jürgen Kohl (1977): Zur Entwicklung der westeuropäischen Wohlfahrtsstaaten. *Politische Vierteljahresschrift* 1977:4, 707–772.
- Harisalo, Risto (1984): Innovaatioiden diffuusio kunnallishallinnossa, Tampere: *Acta Universitatis Tamperensis* Ser. A, Vol. 163.
- Jacobsen, Åge (1984): *Diffusjon av alkoholpolitiske restriksjoner mellom Finland, Sverige og Norge 1970–1983*. Bergen: Universitetet i Bergen, Institutt for sammenliknende politikk.
- Karvonen, Lauri (1981): Med vårt västra grannland som förebild. En undersökning av policydiffusion från Sverige till Finland. Åbo: *Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut* Nr. 62.
- Kuhnle, Stein (1978): The Beginnings of the Nordic Welfare States: Similarities and Differences. *Acta Sociologica* Vol. 21 1978–Supplement, 9–36.
- Kuhnle, Stein (1983): *Velfersstatens utvikling. Norge i komparativt perspektiv*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Naroll, Raoul (1965): Galton's problem: The Logic of Cross-Cultural Analysis. *Social Research* 32 (1965): 428–451.
- Pilcher, Donald M; Charles J. Ramirez och Judson J. Swihart (1968): Some Correlates of Normal Pensionable Age. *International Social Security Review* 21 (1968), 387–411.
- Przeworski, Adam och Henry Teune (1970): *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: Wiley-Interscience.
- Rogers, Everett M. och F. Floyd Shoemaker (1971): *Communication of Innovations. A Cross-Cultural Approach*. New York: The Free Press.
- Scheuch, Erwin K. (1990): The Development of Comparative Research: Towards Causal Explanations, ingår i Else Öyen, (red.) *Comparative Methodology. Theory and Practice in International Social Research*. London: Sage, 19–37.

- Schmidt, Stephan (1986): *Pionjärer, efterföljare och avvaktare. Innovationer och deras spridning bland de svenska primärkommunerna*. Lund: Kommunfakta Förlag.
- Stiver Lie, Suzanne (1973): Regulated Social Change: A Diffusion Study of the Norwegian Comprehensive School Reform. *Acta Sociologica* Vol 16 (1973), 332–350.
- Walker, Jack L. (1969): The Diffusion of Innovations Among the American States. *American Political Science Review* 63 (1969), 880–899.
- Wörlund, Ingemar (1986): Den politiska arbetarrörelsens genombrott i Västerbotten, ingår i Sten Berglund och Jan Åke Dellenbrant, (red.) *Svensk partiregionalism*. Stockholm: Liber Förlag, 109–135.
- Wörlund, Ingemar (1990): *Kampen om det ideologiska rummet. En studie av variationer i SAP:s regionala väljarstöd 1921–1940 mot bakgrund av partiorganisatorisk aktivitet och lokal organisationsmiljö*. Umeå: Umeå Universitet.